

יחזקאל
הנביא שהיה בן אדם

אמנון בזק

יחזקאל

הנביא שהיה בן אדם

ישיבת הר עציון Yeshivat Har Etzion

Amnon Bazak
Ezekiel: A Prophet, a Human

יחזקאל: הנביא שהיה בן אדם

עורך אחראי: ראובן ציגלר
עורכת משנה: אפרת גרוס

עריכה: בעז קלוש
הגהה: אפרת גרוס
עימוד: רינה בן גל
עיצוב עטיפה: תני בייער

© כל הזכויות שמורות לאמנון בזק, 2021

ספרי מגיד, הוצאת קורן
ת"ד 4044 ירושלים 9104001
טל': 02-6330530 פקס: 02-6330534
www.maggidbooks.com

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשרר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר, כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

מסת"ב 978-965-526-313-8 ISBN

נדפס בישראל 2021 Printed in Israel

"שְׁמוֹעַ בְּנֵי מוֹסֵר אָבִיךָ וְאֵל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אֲמֹךְ" (משלי א', ח)

ספר זה מוקדש לעילוי נשמותיהם של
יהושע בן הלל ז"ל
לאה דבורה בת יוסף הלוי ז"ל
על ידי ילדיהם
הלל ושרית סלויירה

Dedicated in loving memory of
Linda D. Mitgang z"l
and
Richard J. Silvera z"l
by their children
Saritte and Hillel Silvera

תוכן העניינים

פתיחה	יא
מבוא לספר יחזקאל	1
פרק א': מעשה המרכבה	5
פרקים ב'-ג': נבואת ההקדשה של יחזקאל	27
פרקים ד'-ה': נבואות הלְבָנָה	45
פרק ו': חורבנם של הרי ישראל	75
פרק ז': בא הקץ	83
פרק ח': התועבות בירושלים	93
פרק ט': העונש של תושבי ירושלים	105
פרק י': הופעתה של המרכבה	113
פרק י"א: משמעות המראה	121
פרק י"ב: הגלות של יחזקאל; יחס העם לנבואות	135
פרק י"ג: נביאי השקר ונביאות השקר	147
פרק י"ד: עוון הדורש ועוון הנביא; נח, דניאל ואיוב	161
פרק ט"ו: משל הגפן	171
פרק ט"ז: משל האסופית	175

197	משל הנשרים	פרק י"ז:
205	שני יסודות בתורת הגמול	פרק י"ח:
215	קינה אל נשיאי ישראל	פרק י"ט:
	מבט אל תקופת שעבוד מצרים	פרק כ':
223	ותקופת המדבר	
239	נבואות החרב	פרק כ"א:
255	חטאי ירושלים	פרק כ"ב:
265	אהלה ואהליבה	פרק כ"ג:
281	נבואות עשרה בטבת	פרק כ"ד:
	נבואות על העמים –	פרק כ"ה:
291	"יעזב... לכן... וידעו כי אני ה'".	
303	חורבן צור	פרק כ"ו:
313	הקינה על צור	פרק כ"ז:
325	הנבואות על נגיד צור והנבואה על צידון	פרק כ"ח:
335	הנבואות הראשונות על מצרים	פרק כ"ט:
345	המשך הנבואות על מצרים	פרק ל':
355	נבואת הארז: הנבואה החמישית על מצרים	פרק ל"א:
365	הנבואות האחרונות על מצרים	פרק ל"ב:
377	סיומה של תקופת האלם	פרק ל"ג:
389	רועי ישראל	פרק ל"ד:
399	הנבואה אל הר שעיר	פרק ל"ה:
407	הנבואה אל הרי ישראל; גאולה למען שם ה'	פרק ל"ו:
	חזון העצמות היבשות;	פרק ל"ז:
427	שני העצים שיהפכו לעץ אחד	
439	המלחמה עם גוג ארץ המגוג	פרק ל"ח:
449	המלחמה עם גוג (המשך)	פרק ל"ט:
459	המקדש לעתיד לבוא: החצרות והשערים	פרק מ':
481	מבנה המקדש וסביבותיו	פרק מ"א:
497	הלשכות ומידות המתחם	פרק מ"ב:

שיבת ה' למקדש;	פרק מ"ג:
503 מבנה מזבח העולה וחנוכת המזבח	
515 הנשיא, בני הנכר, הכוהנים והלוויים במקדש	פרק מ"ד:
..... חלוקת אזורי הכוהנים והלוויים;	פרק מ"ה:
535 מעמדו של הנשיא; חג הפסח	
..... מעמדו של הנשיא בשבתות,	פרק מ"ו:
551 בראשי חודשים ובקורבנות	
561 הנחל היוצא מן המקדש וגבולות הארץ	פרק מ"ז:
571 חלוקת הארץ	פרק מ"ח:

פתיחה

דומה, שספר יחזקאל מעורר בקרב אוהבי המקרא תחושה מעורבת. מצד אחד, יש בו נבואות מוכרות כמו חזון העצמות היבשות, והוא המקור לכמה מושגי יסוד ביהדות, כגון 'מעשה המרכבה' ומלחמת גוג ומגוג. מצד שני, הספר מעורר תחושה של ריחוק וחסר היכרות, בשל סגנונו ותוכנו, ורוב רובו איננו מוכר לציבור לא ממערכת הלימודים הרגילה ולא מן התפילות וההפטרות. בכך יש משום החמצה, שכן זהו ספר ייחודי ועוצמתי, בעל גוונים חדים ותכנים ייחודיים, ההופכים אותו לאחד הספרים המרתקים במקרא.

החיבור שלפניכם נועד בראש ובראשונה לצמצם ככל האפשר את הפער הזה, ולהנגיש את ספר יחזקאל, על תכניו ורעיונותיו, לקורא אוהב המקרא, גם אם אין לו היכרות מוקדמת עימו. הספר משלב עיון וניתוח ספרותי של הכתובים עם ביאורי המילים והפסוקים, על מנת לחשוף את יופייה ועוצמתה של נבואת יחזקאל לקהל הרחב. תקוותי ותפילתי, שהספר יחזק את הזיקה לספר יחזקאל ויקרב את הקוראים לדמותו של יחזקאל הנביא, לספרו ולתכניו המגוונים.

הספר מבוסס על שיעורים שניתנו במסגרת בית המדרש הווירטואלי של ישיבת הר עציון במשך שנתיים. תודתי נתונה למייסד בית המדרש, הרב עזרא ביק, על תמיכתו וסיועו לאורך הדרך. תודה

מיוחדת מעומק הלב לעורך השיעורים, ד"ר בועז קלוש, על עבודתו המקצועית, המסורה והיעילה, שהפכה את עבודתנו המשותפת למעין לימוד בחברותא של הספר. תודה גם לרעייתו, הגב' זהבית קלוש, על עזרתה הרבה באיורים ובתרשימים בפרקי המקדש ביחזקאל.

הספר יוצא לאור במסגרת שיתוף פעולה מבורך בין ישיבת הר עציון להוצאת 'מגיד-קורן'. תודה מקרב לב למנכ"ל ישיבת הר עציון, יוני הולצר, ולאנשי ההוצאה, המו"ל ר' מאיר מילר וידידי הרב ראובן ציגלר, שנטלו על עצמם ברצון את הוצאת הספר לאור. תודה למגיהה אפרת גרוס על עבודתה המסורה. כתמיד, תודה מעומק הלב לאשתי היקרה והאהובה ענת, על העזרה והתמיכה לאורך כל הדרך. ועל כולם, שבח והודיה ליוצר הכול, אשר בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים באמת, ולך דומיה תהילה.

בשמו של הספר יש כפל משמעות. מצד אחד, הכינוי "בן אדם" מייחד באופן מובהק את יחזקאל: ה' פונה אל יחזקאל עשרות רבות של פעמים בכינוי זה, בניגוד לנביאים אחרים. מצד שני, לא פעם יחזקאל מגיב לנבואות הפורענות שלו באופן אישי, בקריאה מתוך הלב, ובכך מבטא את הפן האנושי, שאיננו נעלם גם בתפקידו כנביא. על נושא זה נעמוד לא פעם במהלך הספר.

בכתיבת הספר נעזרתי רבות בשלושה ספרי פרשנות על ספר יחזקאל מתוך שלוש סדרות על המקרא כולו. במהלך הספר יצינו הסדרות הללו בשמן בלבד, וכאן אביא את הרישום הביבליוגרפי המלא:

1. "צ מושקוביץ, דעת מקרא, ירושלים תשמ"ה.
2. ג' ברין (עורך), עולם התנ"ך, תל אביב 1993.
3. ר' כשר, מקרא לישראל, תל אביב תשס"ד (שני כרכים: פרקים א'-כ"ד; כ"ה-מ"ח).

מבוא לספר יחזקאל

א. סגנונו הייחודי של יחזקאל

ספר יחזקאל ייחודי מאוד בסגנונו ובאופיו, והוא בולט וניכר בהם מכל חמישה עשר ספרי 'נביאים אחרונים', הן הארוכים (ישעיהו וירמיהו) הן הקצרים (נביאי תרי עשר).¹

בראש ובראשונה, יחזקאל מתחיל לנבא לפני החורבן, אך כל נבואותיו נאמרו בבבל, לאחר שגלה בגלות יהויכין.² לכך נודעת השפעה על תוכן נבואותיו, המופנות לא פעם כלפי הגולים, ולא דווקא כלפי יושבי ארץ ישראל. ואולם, ייחודו של הספר ניכר גם בהיבטים תוכניים וספרותיים רבים אחרים.

1. הצירוף 'נביאים אחרונים' שגור בפנינו ככינוי לנביאים אלו – בניגוד ל'נביאים ראשונים', דהיינו ספרי יהושע, שופטים, שמואל ומלכים. אך באמת משמעות זו מאוחרת, והיא נכנסה לעולם היהודי רק לאחר המצאת הדפוס והדפסת המהדורות הראשונות של התנ"ך. מקורם של צירופים אלה בדברי הנביא זכריה (א', ד) על "הנְבִיאִים הָרִאשֹׁנִים", אך שם מסתבר מאוד שהכוונה לכלל נביאי הבית הראשון.

2. והכרונולוגיה החוזרת שוב ושוב בספר מבוססת על מניין השנים לגלות זו (ראו א', ב ועוד).

יחזקאל מרבה להשתמש במעשים סמליים. אומנם גם ישעיהו וירמיהו נקטו פעולות והמחשות שונות להדגיש את תוכן נבואותיהם, אבל ביחזקאל התופעה רווחת במיוחד, ומלווה בהצטברות של מעשים החורגים מאוד מהתנהגות נורמטיבית. לדוגמה, יחזקאל מצטווה לאכול מגילה כתובה (ג', א), לשכב שלוש מאות ותשעים יום על צידו השמאלי (ד', ד-ה) ולגלח בחרב את ראשו ואת זקנו (ה', א). ייחודיותה של נבואת יחזקאל באה לידי ביטוי בנושאים רבים. לדוגמה, כמה פעמים מתוארת בספר 'המרכבה':³ מראה ייחודי של ארבע חיות הנושאות על כנפיהן רקיע, ומעליו יושבת על גבי כיסא דמות המייצגת את ה'. יחזקאל הוא הנביא היחיד שמתאר את המראה הזה בפרוטרוט. בפרקים האחרונים של הספר יחזקאל מתאר בפרוט רב ביותר את בית המקדש לעתיד לבוא – וגם לכך אין כל מקבילה אצל שום נביא אחר.

גם סגנונו של יחזקאל חריג וחרף. אחד ההיבטים הידועים בסגנונו הוא הכינוי "בן אדם": קרוב למאה פעמים במהלך הספר ה' פונה לנביא בכינוי זה, ואילו מחוץ לספר פנה ה' כך לאדם רק פעם אחת בכל המקרא כולו (דניאל ח', יז). יחזקאל משתמש בדימויים רבים, מקצתם קשים ובוטים ביותר, ולעיתים הוא מטיח בעם ישראל ביטויים שהאוזן מתקשה לשומעם.⁴ למרות התכנים הקשים, יחזקאל עצמו אינו נוהג כזר לישראל; אדרבה, הוא רואה עצמו כבן לעם ישראל, ומדי פעם פורצת מפיו זעקה כלפי ה' על חומרת הדברים שהוא מצטווה לאומרם או לעשותם.⁵

המקרא מצמצם מאוד במידע על חייו האישיים של יחזקאל. יחזקאל איננו מוזכר בשום מקום אחר במקרא מחוץ לספרו. ידוע לנו שהיה כוהן (א', ג), וייתכן שמסיבה זו הוא מרבה בארמוזים ובציטוטים

3. נעמוד על כך בהרחבה בעיונו בפרק א'.
4. ראו למשל בפרקים ט"ז וכ"ג. דומה שבעניין זה הגיע יחזקאל לשיא בפנותו לירושלים במילים: "לִכֵּן זֹנָה שְׁמָעִי דָבַר ה'" (ט"ז, לה).
5. ראו, למשל, ט', ח; י"א, יג.

מבוא לספר יחזקאל

מספר ויקרא, הוא 'תורת כוהנים'.⁶ יחזקאל היה נשוי, אך אשתו מתה על פניו (כמסופר בפרק כ"ד) ואין ידוע לנו אם היו ילדים. גם בנבואות הנחמה של יחזקאל ניתן למצוא סממנים ייחודיים, כמו בחזון העצמות היבשות המפורסם (פרק ל"ו) ובנבואה על גוג ארץ המגוג (פרקים ל"ח-ל"ט). כל אלו, כמוהם כעניינים רבים אחרים, עושים את ספר יחזקאל לספר מרתק, ייחודי ובעל תכנים רבי משמעות, ונשתדל לעמוד עליהם בעיונינו.⁷

ב. מבנה הספר

לפי חלוקת הפרקים המוכרת יש בספר יחזקאל ארבעים ושמונה פרקים, והוא נחלק לשלושה חלקים ברורים.

החלק הראשון (פרקים א'-כ"ד) משתרע על פני תקופה של כחמש שנים, מהשנה החמישית ועד השנה התשיעית לגלות המלך יהויכין. בתקופה זו יחזקאל שרוי באלם. בסיומה של נבואת ההקדשה, בסוף פרק ג', ה' אומר ליחזקאל: "וְלִשְׁנֵי אַדְבִּיק אֶל חֶכְךָ וְנִאֲלַמְתָּ וְלֹא תִהְיֶה לָּהֶם לְאִישׁ מוֹכִיחַ כִּי בֵּית מְרֵי הֵמָּה. וּבְרַבְרֵי אוֹתָךְ אֶפְתַּח אֶת פִּיךָ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה'..."⁸, ומכאן ואילך אין הנביא פותח את פיו ומדבר אל העם כי אם בצו ה'.⁸ הנבואות בפרקים אלו מסודרות בסדר כרונולוגי, ורובן עוסק בחורבן ובגלות הקרבים

6. ראו למשל בפרקים ד'-ז', י"ב, י"ד, כ', ל"ד, מ"ה-מ"ו. בפרקים אלו נעמוד בהרחבה על הזיקה לספר ויקרא.
7. בתרבות הישראלית מוכר השיר 'יחזקאל' שכתב חיים חפר. בשעתו נאסר השיר להשמעה ברדיו, כי נתפס כפגיעה וזלזול בנביא. לאחר זמן בוטל האיסור, והשיר תפס מקום ידוע ברפרטואר הזמר הישראלי. הגם שהשיר אכן צורם לאוזניים המכבדות את ספרי התנ"ך, אין להכחיש שמחברו הכיר את הספר ועמד על כמה מאפיינים ייחודיים שלו. גם אם נתקשה לקבל את המשפט "הנביא יחזקאל הוא בומבה של נביא", כמובן מסוים יש בו הבחנה נכונה על אודות ייחודו של הספר.
8. על נסיבותיו של האלם ומשמעותו נעמוד בהרחבה בפרק ג'.

ובבעיות שהביאו לתוצאות הטרגיות העתידות להתרחש. ככלל אין בחלק זה של הספר נבואות נחמה, מלבד פסוקים בודדים, וגם בהם אין הנחמה נושא העומד לעצמו, אלא היא נזכרת דרך אגב. חלק זה מסתיים בנבואת 'עשרה בטבת': "בֶּן אָדָם כָּתַב לְךָ אֶת שֵׁם הַיּוֹם אֶת עֵצָם הַיּוֹם הַזֶּה סֶמֶךְ מִלְךְ בְּכֹל אֶל יְרוּשָׁלַם בְּעֵצָם הַיּוֹם הַזֶּה" (כ"ד, ב), ובסיומה הנביא מתבשר שעתיד להגיע אליו פליט ולבשר לו על חורבן המקדש, ובזה תבוא תקופת האלם אל קיצה: "בַּיּוֹם הַהוּא יִפְתַּח פִּיךָ אֶת הַפְּלִיט וְתִדְבֵר וְלֹא תֵאָלֵם עוֹד" (שם, כז).

החלק השני (פרקים כ"ה-ל"ב) עומד לעצמו, וכולו נבואות על העמים שכני ישראל: עמון, מואב, אדום, פלשת, צור וצידון ומצרים. ככלל הנבואות אמורות גם כאן בסדר כרונולוגי, מהשנה העשירית לגלות יהויכין ועד השנה השנים עשרה לה, מלבד נבואה אחת שנאמרה בשנה העשרים ושבע (כ"ט, יז).⁹

החלק השלישי (פרקים ל"ג-מ"ח) חוזר לעסוק בעם ישראל, והוא פותח במקום שנרמז בסוף החלק הראשון: ערב בואו של הפליט לבשר על החורבן, בשלהי השנה השנים עשרה. חלק זה מכיל את נבואותיו של יחזקאל בתקופה שלאחר החורבן, ויש בו שתי יחידות: היחידה הראשונה, המשתרעת עד פרק ל"ט, כוללת בעיקר נבואות נחמה; וביחידה השנייה, מפרק מ' ואילך, מתוארים בית המקדש וסדריו הייחודיים לעתיד לבוא, וכן החלוקה החדשה של ארץ ישראל כולה.

9. יש עוד חריגה קלה אחת בסדר הזמנים של הנבואות: הנבואה בכ"ט, א, שנאמרה בשנה העשירית, מובאת לאחר הנבואה בכ"ו, א, שנאמרה בשנה האחת עשרה.

פרק א' מעשה המרכבה

א. פסוקי הפתיחה של הספר

בפסוקים הפותחים את הספר נאמר:

(א) וַיְהִי בְשָׁלְשִׁים שָׁנָה בְּרַב־עֵי בְחַמְשָׁה לַחֹדֶשׁ וַאֲנִי בְּתוֹךְ הַגּוֹלָה
עַל נְהַר כְּבָר נִפְתַּחוּ הַשָּׁמַיִם וָאֲרָאָה מְרֵאוֹת אֱלֹהִים: (ב) בְּחַמְשָׁה
לַחֹדֶשׁ הָיָא הַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לְגָלוֹת הַמֶּלֶךְ יוֹיָכִן: (ג) הִיָּה הָיָה
דְּבַר ה' אֶל יְחִזְקֵאל בֶּן בּוּזִי הַכֹּהֵן בְּאֶרֶץ כְּשָׂדִים¹ עַל נְהַר כְּבָר
וַתְּהִי עֲלָיו שָׁם יַד ה':

אף שפסוקים אלו נראים כדומים לפסוקי פתיחה בספרי נביאים אחרים, הם מעוררים כמה קשיים ייחודיים. השאלה המרכזית היא כיצד יש להבין את מילות הפתיחה "וַיְהִי בְשָׁלְשִׁים שָׁנָה": שלושים שנה לאחר איזה אירוע? לאיזו כרונולוגיה מתייחס ציון זה? ועוד: מה היחס בין "בְּשָׁלְשִׁים שָׁנָה" שבפס' א ובין "הַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לְגָלוֹת הַמֶּלֶךְ יוֹיָכִין" שבפס' ב?

1. "אֶרֶץ כְּשָׂדִים" היא שם נרדף לכבל, ראו למשל ישעיהו י"ג, יט.

כבר במבט ראשון ניכר שיש כאן בעצם שתי פתיחות: הפתיחה הראשונה בפס' א, ובה יחזקאל מדבר על עצמו בגוף ראשון, והפתיחה השנייה בפס' ב-ג, ובה נזכר הנביא בגוף שלישי. וכדברי רש"י: "סתם הנביא דבריו ולא פירש שמו מי הוא ולא פירש למנין מה מנה, לפיכך הפסיקה רוח הקודש את דבריו בשני מקראות הסמוכין לזה ללמד מי הוא הנביא וללמד למנין מה מנה". הפתיחה השנייה דומה לפתיחות ספריהם של נביאים אחרים, כגון ישעיהו וירמיהו. הדבר החריג כאן הוא הפתיחה הראשונה, ויש לעמוד על משמעותה. הגישה המקובלת בפרשנים היא לראות את שתי הפתיחות כמכוונות לתאריך אחד, כלומר ש"שְׁלֹשִׁים שָׁנָה" היא היא "הַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לְגָלוּת הַמֶּלֶךְ יוֹאֲכִיָן". לאור הנחה זו הועלו שתי הצעות אחר איזה אירוע נמנות אותן שלושים שנה:

1. רש"י ביאר בעקבות חז"ל שהכוונה למניין שנות היובל. גישה זו נסמכת על הפתיחה לנבואה בפרק מ': "בְּעֶשְׂרִים וְחֲמֵשׁ שָׁנָה לְגָלוּתֵנוּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּעֶשׂוֹר לַחֹדֶשׁ". כיצד יכול ראש השנה לחול בעשור לחודש? חז"ל (בבלי ערכין דף יב ע"א) ביארו שהכוונה לשנת היובל, שאכן נפתחת ביום הכיפורים, ככתוב: "וְהָעִבְרֹת שׁוֹפְרֵי תְרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּעֶשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפֵר בְּכָל אֲרָצְכֶם. וְקִדְשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה..." (ויקרא כ"ה, ט-י). אם השנה העשרים וחמש לגלות יהויכין הייתה שנת יובל, אזי השנה החמישית, שבה נפתח הספר, היא אכן שנת השלושים למניין שנות היובל.

ברם, על דרך הפשט פירוש זה קשה, מכמה סיבות. ראשית, אין שום מקום אחר שהתנ"ך מונה בו לשנות היובל, ואם כן קשה להבין מדוע ציין הכתוב "בְּשָׁלֹשִׁים שָׁנָה" סתם, בלא לבאר שהכוונה לשנות היובל. גם ההסתמכות על הפסוק בפרק מ' היא דרשנית. על דרך הפשט, אין כוונת הכתוב לעשרה בתשרי, אלא לעשרה בניסן, שהרי על פי הכרונולוגיה של התנ"ך, החודש

פרק א': מעשה המרכבה

הראשון הוא ניסן; ו"בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה" היינו 'בימים הראשונים של השנה', ויום עשרה בניסן עודנו בכלל זה.

2. רד"ק הציע, על פי תרגום יונתן, שהכוונה לשלושים שנה מאז מציאת ספר התורה בימי יאשיהו (ראו מל"ב כ"ב).² אכן, מציאת ספר התורה הייתה אירוע היסטורי רב־חשיבות. סבו של יאשיהו, המלך מנשה, חצה את כל הגבולות האפשריים בהתנהלותו האלילית והמושחתת. הוא מילא את המקדש וסביבותיו בעבודה זרה, ואת ירושלים – בדם נקיים (ראו שם כ"א), וכשל מעשיו נגזרה בימיו גזרת החורבן והגלות על יהודה וירושלים (שם, יב–טו). בנו של מנשה, אמון, מלך שנתיים בלבד, ולאחר שנרצח הומלך במקומו יאשיהו. בעקבות מציאת ספר התורה במקדש חולל יאשיהו מהפכה אדירה: הוא ביער את כל מוסדות העבודה הזרה מממלכת יהודה, וחתם את המהלך בקורבן פסח שלא נעשה כמותו בממלכה (שם כ"ב–כ"ג; דה"ב ל"ד–ל"ה). המקרא מעיד על יאשיהו: "וְכִמְהוּ לֹא הָיָה לְפָנָיו מֶלֶךְ אֲשֶׁר שָׁב אֶל ה' בְּכָל לְבָבוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ וּבְכָל מְאֹדוֹ כְּכָל תּוֹרַת מֹשֶׁה וְאַחֲרָיו לֹא קָם כְּמֹהוּ" (מל"ב כ"ג, כה), אם כי מייד לאחר מכן הכתוב מוסיף: "אֲךָ לֹא שָׁב ה' מִחֲרוֹן אַפּוֹ הַגָּדוֹל אֲשֶׁר חָרָה אַפּוֹ בַיהוּדָה עַל כָּל הַכְּעָסִים אֲשֶׁר הִכְעִיסוּ מִנְשֵׁה" (שם, כו).

2. החשבון פשוט. ספר התורה נמצא בשנה השמונה עשרה ליאשיהו (מל"ב כ"ב, ג ואילך). יאשיהו מלך שלושים ואחת שנה (שם, א), ואם כן חלפו ארבע עשרה שנה ממציאת הספר ועד מותו. יהואחז בן יאשיהו מלך שלושה חודשים בלבד (שם כ"ג, לא), ולאחריו מלך יהויקים אחיו אחת עשרה שנה (שם, לו) – הרי עשרים וחמש שנה. יהויכין בן יהויקים מלך אף הוא שלושה חודשים בלבד, ואז הגלהו נבוכדנאצר עם כל עילית החברה של ממלכת יהודה – "וְהִגְלָה אֶת כָּל יְרוּשָׁלַם וְאֶת כָּל הַשָּׂרִים וְאֶת כָּל גְּבוּרֵי הַחֵיל עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים גּוֹלָה וְכָל הַחֲרָשׁ וְהַמְּסָגֵר לֹא נִשְׂאָר זוֹלַת דִּלְת עִם הָאָרֶץ" (שם כ"ד, יד) – ובהם יחזקאל. נמצא שהשנה החמישית לגלות יהויכין היא אכן שנת השלושים למציאת ספר התורה בימי יאשיהו.

ובכל זאת, גם פירוש זה קשה על דרך הפשט. עם כל חשיבותה של מציאת ספר התורה, עדיין קשה להבין כיצד יכולנו לדעת שהמניין "בשלישים שנה" מוסב על אירוע זה דווקא. זאת ועוד: הרי מקרא מלא מעיד בפנינו שמציאת ספר התורה לא שינתה את גזרת החורבן, ואם כן, למה יפתח הנביא את ספרו ברמיזה לאירוע זה?

נראה אפוא שיש לבאר את פסוקי הפתיחה בדרך שונה.³ לשם כך נחזור לכרונולוגיה של ספר יחזקאל. כאמור, כרונולוגיה זו נזכרת שוב ושוב לאורך הספר, ובסך הכול נזכרים בו עוד שנים עשר תאריכים, מלבד פסוקי הפתיחה. בחלקו הראשון של הספר התאריכים הם:

1. "וַיְהִי בַשָּׁנָה הַשְּׁשִׁית בְּשָׁשִׁי בַחֲמֵשֶׁה לַחֹדֶשׁ" (ח', א).
2. "וַיְהִי בַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית בַּחֲמֵשִׁי בְּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ" (כ', א).
3. "וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׁירִי בְּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ לְאָמֹר" (כ"ד, א).

בחלק השני של הספר התאריכים הם:

4. "וַיְהִי בְּעֵשְׂתִי עֲשָׂרָה שָׁנָה בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ" (כ"ו, א).
5. "בַּשָּׁנָה הָעֲשִׁירִית בְּעָשְׂרִי בַשָּׁנִים עָשָׂר לַחֹדֶשׁ" (כ"ט, א).
6. "וַיְהִי בְּעָשְׂרִים וּשְׁבַע שָׁנָה בְּרֵאשׁוֹן בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ" (שם, יז).
7. "וַיְהִי בְּאַחַת עֲשָׂרָה שָׁנָה בְּרֵאשׁוֹן בְּשִׁבְעָה לַחֹדֶשׁ" (ל', כ).
8. "וַיְהִי בְּאַחַת עֲשָׂרָה שָׁנָה בְּשָׁלִישִׁי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ" (ל"א, א).
9. "וַיְהִי בְּשָׁתִי עֲשָׂרָה שָׁנָה בַשָּׁנִי עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ" (ל"ב, א).
10. "וַיְהִי בְּשָׁתִי עֲשָׂרָה שָׁנָה בַחֲמֵשֶׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ" (שם, יז).

ובחלק השלישי התאריכים הם:

11. "וַיְהִי בְּשָׁתִי עֲשָׂרָה שָׁנָה בְּעָשְׂרִי בַחֲמֵשֶׁה לַחֹדֶשׁ לְגִלְוַתְּנוּ" (ל"ז, כא).

3. על פי הצעתו של מ' גרינברג, Anchor Bible, New York 1983, Ezekiel 1–20, p. 39.

פרק א': מעשה המרכבה

12. "בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה לְגָלוּתֵנוּ בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה בְּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ" (מ', א).

כמה דברים מעניינים ניתן ללמוד מתיארוך שיטתי זה,⁴ אך מה שחשוב לענייננו הוא ששני התאריכים המאוחרים ביותר בספר הם מן השנה העשרים וחמש (מספר 12) ומן השנה העשרים ושבע לגלות יהויכין (מספר 6). כעת הבה נתבונן שנית בפסוק הפותח את הספר: "וַיְהִי בְשָׁלְשִׁים שָׁנָה בְּרִבְעֵי בַחֲמֵשָׁה לַחֹדֶשׁ". המבנה דומה לכל שאר פסוקי הכרונולוגיה שבספר, ואין כל סיבה לחשוב שהוא חורג מהם. נראה אפוא שגם המניין שבפסוק זה – "בְּשָׁלְשִׁים שָׁנָה" – נמנה אחר שנות הגלות, ואינו אלא התאריך האחרון בספר. נמצאנו למדים שהפסוק הפותח את הספר הוא דיבורו האחרון של יחזקאל, שרואה בפעם האחרונה מראות אלוהים, ומכאן ואילך הוא מעלה את נבואותיו על הכתב. כשם שבימינו הפתיחה לספר נכתבת, על פי רוב, בסיום כתיבתו, כן הדבר גם בנבואת יחזקאל: הפסוק הראשון בספר הוא הפסוק האחרון מבחינה כרונולוגית.

מעתה תובן היטב הפתיחה השנייה. אין היא חזרה. זוהי הפתיחה לנבואתו הראשונה של יחזקאל, הדומה לפתיחות של ספרי נבואה אחרים. פתיחה זו עומדת בראש נבואתו הראשונה של יחזקאל, שאכן הייתה בשנה החמישית לגלות יהויכין, ואין היא קשורה לפסוק הראשון, המוסב על סיום נבואתו של יחזקאל, עשרים וחמש שנים לאחר מכן.⁵

4. לדוגמה, הנבואות לעם ישראל, המובאות בחלק הראשון ובחלק השלישי, נאמרו תמיד בחמישה לחודש או בעשור לחודש, ואילו הנבואות לאומות העולם שבחלקו השני נאמרו תמיד בימים אחרים בחודש: בדרך כלל באחד בו, ובמקרים ייחודיים בשבעה בו, בשנים עשר בו או בחמישה עשר בו.
5. על הסבר זה קשה לכאורה מהעדר ציון החודש בפתיחה השנייה, שלא נאמר בה אלא "בַּחֲמֵשָׁה לַחֹדֶשׁ" היא הַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לְגָלוּת הַמֶּלֶךְ יוֹיָכִין: אם הפתיחה השנייה היא המשך של הראשונה, מובן שהכוונה לחודש הרביעי, שנזכר בפתיחה הראשונה; אך אם היא עומדת לעצמה, כיצד ניתן להבין את העדר ציונו של החודש? אלא שתופעה זו חוזרת עוד פעמיים ברשימת התאריכים שבספר: בכ"ו, א – "וַיְהִי בְּעֶשְׂתֵי עָשָׂר שָׁנָה בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ"; ובל"ב, יז – "וַיְהִי בַשְּׁתֵי עָשָׂר

ב. נבואת ההקדשה

לאחר פסוקי הפתיחה לספר כולו, באה נבואת ההקדשה של יחזקאל לנביא.⁶ בנבואה זו כמה חלקים:

1. החלק הראשון הוא פרק א', ובו יחזקאל רואה את 'המרכבה'.⁷ במהלך הפרק יחזקאל מתאר את מראה עיניו, ורק בסוף הפרק, בסיומו של התיאור הארוך של המרכבה, נאמר "וְאֶשְׁמַע קוֹל מְדַבֵּר".
2. בפרקים ב'-ג' יחזקאל שומע את דברי ה' פעמיים:

א. חלקה הראשון של היחידה הוא ב', א – ג', טו, ובו מוטלת השליחות על יחזקאל ומובאת תגובתו לדברי ה'.

ב. החלק השני – ג', טז-כו – פותח במילים "וַיְהִי מִקְצֵה שְׁבַעַת יָמִים..." והוא משלים את נבואת ההקדשה, כפי שנראה בעיוננו שם.

בטרם ניגש לעסוק במראה המרכבה, נעמוד בקצרה על דברי המשנה הידועה במסכת חגיגה (פ"ב מ"א): "אין דורשין בעריות בשלשה ולא במעשה בראשית בשנים ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן היה חכם

- שָׁנָה בְּחַמְשָׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ" (אם כי שם ניתן לומר שהכוונה לחודש השנים עשר, הנזכר שם בפס' א); על כורחנו שלא תמיד הקפיד הנביא לציין את החודש.
6. מקובל לכנות 'נבואת הקדשה' את הנבואה שבה ה' מטיל על הנביא את השליחות הנבואית. השימוש באמצעים חזותיים ומוחשיים שונים לחזק את משמעות הנבואה הוא ממאפייניה הבולטים של נבואה זו. נבואת ההקדשה של ירמיהו מובאת אף היא בתחילת ספרו. לעומת זאת, נבואת ההקדשה של ישעיהו מובאת, במפתיע, רק בפרק ו'.
 7. את הכינוי 'מעשה מרכבה' טבעו חז"ל (שבת פ ע"ב ועוד). בנבואת יחזקאל אין המונח 'מרכבה' מופיע, אם כי ייתכן שיש לו מקור במקרא, כפי שנראה בהמשך עיוננו בפרק.

פרק א': מעשה המרכבה

ומבין מדעתו". המשנה אוסרת לדרוש כמעשה המרכבה אפילו לאדם אחד, אלא אם כן הוא עומד בקריטריונים אינטלקטואליים ייחודיים. ובכן, כיצד ניתן לעסוק בנבואה זו בפומבי?
התשובה פשוטה. אין בכוונתנו לדרוש כמעשה המרכבה. אנו מעוניינים לעשות את ההפך הגמור: לעסוק בפשטי המקראות בלבד. לא נעמוד כאן על סודותיה הנסתרים של המרכבה ולא ניגע בעניינים מיסטיים החורגים מתחום פשוטו של מקרא. כל שנבקש הוא לעמוד על משמעותה של המרכבה על דרך הפשט, ולהבין את מרכזיותו של מראה זה בנבואת יחזקאל בכלל. ויהי ה' בעזרנו.

ג. מבנה המרכבה

על מנת לעמוד על מבנה המרכבה, נצטרך להביט תחילה במבט רחב על הפרק כולו. בתחילה יחזקאל מתאר את בסיס המרכבה – ארבע חיות, ולכל אחת מהן ארבעה פנים:

(ד) וְאֵרָא וְהִנֵּה רוּחַ סְעָרָה בָּאָה מִן הַצָּפוֹן עָנָן גָּדוֹל וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת וְנִגְיָה לּוֹ סָבִיב וּמִתּוֹכָהּ כְּעֵיִן הַחֲשֵׁמֶל⁸ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: (ה) וּמִתּוֹכָהּ דְמוֹת אַרְבַּע חַיּוֹת וְזֶה מֵרְאִיָּהֶן דְמוֹת אָדָם לְהִנָּה: (ו) וְאַרְבַּעַת פָּנִים לְאַחַת וְאַרְבַּע כְּנָפִים לְאַחַת לָהֶם: (ז) וְרִגְלֵיהֶם רִגְלֵי יִשְׂרָאֵל וְכַף רִגְלֵיהֶם כַּכַּף רִגְלֵי עֶגְלָה וְנֹצְצִים כְּעֵיִן נְחֹשֶׁת קָלָל:⁹ (ח) וַיְרִי וַיִּדְוֶה כְּתִיב] אָדָם מִתַּחַת כְּנָפֵיהֶם עַל אַרְבַּעַת רַבְעֵיהֶם¹⁰ וּפְנֵיהֶם

8. המילה "חשמל" מופיעה במקרא רק בהקשר של מראה המרכבה: כאן, בפס' כז ולהלן ח', ב. פירושה איננו ברור, ומתוך ההקשר נראה שהכוונה למראה זוהר בגוני האש.
9. מן ההקשר נראה שהכוונה לנחושת מבריקה ומלוטשת, כעין "נחשת ממרט" (מל"א ז', מה). הצירוף "נחשת קלל" מופיע גם במראה האיש לבוש הברדים בדניאל י', ו.
10. "בכל ארבעת צדדיהם" (מצודת דוד).

וּכְנַפֵּיהֶם לְאַרְבַּעַתָּם: ¹¹(ט) חֲכֵרֵת אֶשָּׁה אֶל אַחֻזָּתָה כְּנַפֵּיהֶם ¹²לֹא יִסְבּוּ בְלִכְתָּן אִישׁ אֶל עֵבֶר פָּנָיו יִלְכוּ: ^(י) וּדְמוֹת פָּנֵיהֶם פְּנֵי אָדָם וּפְנֵי אַרְיָה אֶל הַיָּמִין לְאַרְבַּעַתָּם וּפְנֵי שׁוֹר מִהֶשְׁמָאוֹל לְאַרְבַּעַתָּן וּפְנֵי נֶשֶׁר לְאַרְבַּעַתָּן: ^(יא) וּפְנֵיהֶם וּכְנַפֵּיהֶם פְּרָדוֹת מִלְמַעְלָה ¹³לְאִישׁ שְׁתֵּים חֲבֵרוֹת אִישׁ ¹⁴וּשְׁתֵּים מְכֻסוֹת אֶת גְּוִיתֵיהֶנָּה: ¹⁵(יב) וְאִישׁ אֶל עֵבֶר פָּנָיו יִלְכוּ אֶל אֲשֶׁר יִהְיֶה שְׁמָה הַרוּחַ לִלְכֵת יִלְכוּ לֹא יִסְבּוּ בְלִכְתָּן: ^(יג) וּדְמוֹת הַחַיּוֹת מְרֹאֵיהֶם כְּגַחְלֵי אֵשׁ בַּעֲרוֹת כְּמֵרָאָה הַלְפָּדִים הִיא מִתְהַלֶּכֶת בֵּין הַחַיּוֹת ¹⁶וְנִגְהָ לְאֵשׁ וּמִן הָאֵשׁ יוֹצֵא בָרֶק: ^(יד) וְהַחַיּוֹת ¹⁷רְצוּא וְשׁוֹב כְּמֵרָאָה הַבְּזָק: ¹⁸

התכונה הבולטת ביותר בתיאור זה היא שיש למרכבה כיוונים מרובים. ארבעת הפנים של החיות – פני אדם, פני אריה, פני שור ופני נשר – מופנים לארבעה כיוונים שונים, ולכן החיות אינן צריכות לפנות

11. "הפנים והכנפים שהיה להן היו שוים לארבעת החיות, זה כזה" (מצודת דוד).
12. "כנפה של זו פרושה לצד כנפה של זו לכאן וכן לכאן עד שחוברות ומגיעות זו לזו" (רש"י).
13. רש"י ורד"ק ביארו, על פי הטעמים, שהמילה "ופניהם" נפרדת מהמשך המשפט, ושיעור הכתוב: "ופניהם היו כמו שנוזר; וכנפיהם היו פרודות מהגוף ופרושות למעלה לעופף" (רד"ק). לעומת זאת, בעל המצודות ביאר: "ופני החיות הנה היו עם כנפיהם פרושות ממעל להם להיות מכוסות בהם" (מצודת דוד), ולדעתו הו"ו של "וכנפיהם" באה "במקום 'עם'" (מצודת ציון).
14. "לכל פנים היה ב' כנפים חוברות ונוגעות איש אל אחיו לכסות בהם הפנים" (מצודת דוד) – דהיינו שתי הכנפיים העליונות.
15. "ושתי כנפים היו מכסות את גופתן" (מצודת דוד) – דהיינו שתי הכנפיים התחתונות. "גְּוִיתֵיהֶנָּה" היא צורה מוארכת עתיקה של 'גוויתיהן', כלומר 'גופיהן'.
16. מצודת דוד ביאר על פי רש"י: "המראה ההיא היתה מהלכת בין כל החיות, רוצה לומר: בכלן היה המראה ההיא". אך נראה שמבחינה תחבירית פשוט יותר פירושו של רד"ק: "היא – האש".
17. נראה שכוונת הכתוב: 'ומן החיות', כלומר הברק היוצא מן האש, הנזכר בסוף הפסוק הקודם, מגיע אל החיות, ויוצא מהן בחזרה אל האש, רצוא ושוב, וכך נוצר מראה "כְּמֵרָאָה הַבְּזָק".
18. המילה 'בזק' יחידאית, ונראה שמוכנה כעין 'ברק' (תרגום יונתן).

פרק א': מעשה המרכבה

על מנת ללכת לכיוון מסוים, שהרי יש פנים שמופנות מלכתחילה לכל רוח ורוח. גם רגלי החיות אינן מורות על כיוון: רגליהן הן "דָּגְלָן יִשְׂרָה", ללא ברוך. דבר זה מודגש בחזרה הכפולה על המשפטים "לא יסבו בלכתן" ו"איש אל עבר פניו ילכו" (פס' ט, יב). מגמה זו ממשיכה גם בחלק הבא של התיאור, העוסק באופנים שלרגלי החיות:

(טו) וְאֵרָא הַחַיּוֹת וְהִנֵּה אוֹפֵן אֶחָד בְּאָרֶץ אֶצֶל הַחַיּוֹת לְאֲרַבְעַת פָּנָיו:¹⁹ (טז) מֵרָאה הָאוֹפָנִים וּמַעֲשֵׂיהֶם כְּעֵין תְּרַשִּׁישׁ²⁰ וּדְמוֹת אֶחָד לְאֲרַבְעָתָן וּמֵרָאיהֶם וּמַעֲשֵׂיהֶם כְּאִשֶּׁר יְהִיה הָאוֹפֵן בְּתוֹךְ הָאוֹפֵן: (יז) עַל אֲרַבְעַת רַבְעֵיהֶן בְּלִכְתָּם יִלְכוּ לֹא יִסְבוּ בְּלִכְתָּן: (יח) וּגְבִיהֶן וּגְבֵה לָהֶם וְיִרְאֶה לָהֶם וּגְבֹתָם מְלֹאת עֵינַיִם סְכִיבִי²¹ לְאֲרַבְעָתָן: (יט) וּבְלִכְת הַחַיּוֹת יִלְכוּ הָאוֹפָנִים אֶצְלָם וּבְהִנָּשָׂא הַחַיּוֹת מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפָנִים: (כ) עַל אֲשֶׁר יְהִיה שֵׁם הַרוּחַ לְלֶכֶת יִלְכוּ שְׁמֵה הַרוּחַ לְלֶכֶת וְהָאוֹפָנִים יִנָּשְׂאוּ לְעַמְתָּם כִּי רוּחַ הַחַיָּה בְּאוֹפָנִים: (כא) בְּלִכְתָּם יִלְכוּ וּבְעַמְדָּם יַעֲמִדוּ וּבְהִנָּשְׂאָם מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפָנִים לְעַמְתָּם כִּי רוּחַ הַחַיָּה בְּאוֹפָנִים:

הרב-כיווניות באה לביטוי גם כאן. לאופנים יש עיניים, ואף הן "סְכִיבִי לְאֲרַבְעָתָן". ונראה שכך יש להבין גם את הביטוי "כְּאִשֶּׁר יְהִיה הָאוֹפֵן

19. "בארץ" – כלומר מתחת לחיות, בתחתית המרכבה – היו אופנים, אופן אחד לכל חיה. "לארבעת פניו" היינו ש"לכל ארבעת פני החיה לא היה אלא אופן אחד, לא לכל פנים אופן" (מצודת דוד); אך יש שפירשו שאכן "לכל פנים של החיה היה אופן אחד, וביחד היו ארבעה אופנים לכל חיה, שישה עשר אופנים למרכבה" (הפירוש הראשון המובא בדעת מקרא).

20. האופנים נראו כעשויים מתרשיש – אבן יקרה, הנזכרת גם בין אבני החושן (שמות כ"ח, כ).

21. הפסוק פותח במילה "וגביהן" – דהיינו ה'גב' של האופנים, כלומר החלק האחורי שלהם – ואז בא מאמר מוסגר המציין שתי עובדות על אודות האופנים: שיש להם גובה, ושהם מעוררים יראה. רק לאחר מכן הפסוק חוזר לגב של האופנים ואומר שהוא מלא עיניים סביב.

בְּתוֹךְ הָאוֹפֶן, כְּכַרְבִּי רִשׁׁי: "כֹּאשֶׁר יִהְיֶה הָאוֹפֶן קְבוע בְּתוֹךְ הָאוֹפֶן שְׁתִּי וְעַרְב, לְפִי שֶׁהֵן הוֹלְכוֹת לְכָל עֵבֶר פְּנֵיהֶם לְד' רוּחוֹת, צִדִּיךְ שִׁיחַ הָאוֹפֶן מִגִּלְגַּל לְד' רוּחוֹת". גַּם בְּעֵינַי הָאוֹפְנִים חוֹזֵר הַמִּשְׁפָּט "לֹא יִסְבּוּ בְּלִכְתָּן"; וּמֵאַחֵר שִׁכְבַר נִתְבָּאֵר (פֶּסֶ' יט-כא) שֶׁאֵינְךָ לְאוֹפְנִים תִּנּוּעָה עֲצֵמַאִית, אֲלֵא הֵם נִעִים עִם הַחַיּוֹת, עַל כּוֹרְחָנוּ שֶׁהַמִּילִים "לֹא יִסְבּוּ בְּלִכְתָּן" לֹא נִשְׁנוּ אֲלֵא עַל מִנֵּת לְשׁוֹב וּלְהִדְגִישׁ אֶת רִיבּוֹי הַכִּיּוֹנִים שֶׁל הַמֵּרְכָבָה. כַּעַת הַתִּיאֹר עוֹבֵר מִמָּה שֶׁנִּמְצָא "בְּאַרְץ", לְרִגְלֵי הַחַיּוֹת, אֵל מָה שֶׁנִּמְצָא מֵעֲלֵיהֶן:

(כב) וְדַמּוֹת עַל רִאשֵׁי הַחַיָּה רָקִיעַ פְּעִין הַקֶּרֶח הַנּוֹרָא נְטוּי עַל רִאשֵׁיהֶם מְלֻמְעָלָה: (כג) וְתַחַת הַרָקִיעַ פְּנֵיהֶם יִשְׂרוֹת אִשָּׁה אֶל אַחֻוֹתָהָ לְאִישׁ שְׁתִּים מְכֻסוֹת לְהִנָּה וּלְאִישׁ שְׁתִּים מְכֻסוֹת לְהִנָּה אֶת גְּוִיתֵיהֶם: (כד) וְאִשְׁמַע אֶת קוֹל פְּנֵיהֶם כְּקוֹל מִיָּם רַבִּים כְּקוֹל שְׂדֵי בְּלִכְתָּם קוֹל הַמְּלָה כְּקוֹל מַחְנָה בְּעַמְדָם תִּרְפִּינָה כְּנִפְיָהֶן: (כה) וַיְהִי קוֹל מֵעַל לְרָקִיעַ אֲשֶׁר עַל רִאשָׁם בְּעַמְדָם תִּרְפִּינָה כְּנִפְיָהֶן:

מֵעַל רִאשֵׁי הַחַיּוֹת נְטוּי "רָקִיעַ": מִשְׁטַח דָּק, מְרוֹקֵעַ, מְפֹרָשׁ מֵעַל רִאשֵׁי הַחַיּוֹת וּמֵרֵאָהוּ "כְּעֵין הַקֶּרֶח הַנּוֹרָא", כְּלוּמֵר קֶרֶח מוֹפְלָא, לְבֵן זוֹוְהָר בִּיּוֹתֵר. כְּנִפְיָהֶן הַעֲלִיוֹנוֹת שֶׁל הַחַיּוֹת פְּרוּשׁוֹת כְּלִפֵּי מֵעֵלָה מִתַּחַת לְרָקִיעַ וְנוֹגְעוֹת זו בְּזוֹ, וְאֵילוֹ הַכְּנִפִּים הַתַּחְתּוֹנוֹת מְכֻסוֹת אֶת גּוֹפָן. בְּפֶסֶ' כד הַנְּבִיא מְבַחֵן שֶׁהַחַיּוֹת אֵינֶן דוֹמְמוֹת, אֲדַרְבָּה, כְּנִפְיָהֶן הַפְּרוּשׁוֹת כְּלִפֵּי מֵעֵלָה מִשְׁמִיעוֹת רַעַשׁ עֲצוּם, שֶׁהַנְּבִיא מְבִיא לוֹ שְׁלוּשָׁה דִּמּוּיִים: " (1) כְּקוֹל מִיָּם רַבִּים (2) כְּקוֹל שְׂדֵי... (3) קוֹל הַמְּלָה כְּקוֹל מַחְנָה". אֲבֵל הַקוֹל הַזֶּה נִשְׁמַע רַק "בְּלִכְתָּם", וְאֵילוֹ "בְּעַמְדָם תִּרְפִּינָה כְּנִפְיָהֶן", וְאֵז חָדַל הָרַעַשׁ. בְּפֶסֶ' כה מֵתְבַרֵּר שֶׁהַרְפִּיית הַכְּנִפִּים בָּאָה בְּתַגּוּבָה לְ"קוֹל" הַנִּשְׁמַע "מֵעַל לְרָקִיעַ אֲשֶׁר עַל רִאשָׁם", וְכִבְּרָ מִכָּאן נִתֵּן לְהַבִּין שֶׁעִיקְרוֹ שֶׁל הַמֵּרְכָבָה אֵינּוּ כָל מָה שֶׁתּוֹאֵר עַד כָּה, אֲלֵא מָה שֶׁמִּמְעַל לוֹ. וְעַל הַכִּסֵּא דַמּוֹת, הַמִּיִּצְגַת אֶת ה':

פרק א': מעשה המרכבה

(כו) וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה: 22
(כז) וארא פעין חשמל כמראה אש בית לה סביב ממראה מתניו ולמעלה וממראה מתניו ולמטה ראיתי כמראה אש ונגה לו סביב: (כח) כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד ה' 23 ואראה ואפל על פני ואשמע קול מדבר:

נסכם את המראה: יחזקאל רואה דמות המייצגת את ה', שיושבת על כיסא, הנמצא מעל לרקיע, הנטוי מעל ראשיהן של ארבע חיות, 24 שלמרגלותיהן יש אופנים. כעת עלינו לשאול: מה משמעותו של מראה זה, ומדוע ראה אותו יחזקאל דווקא?

ד. הסתלקות השכינה מן המקדש ושיבתה אליו

דומה שאת התשובה לשאלה זו ניתן למצוא בשתי ההופעות האחרות של המרכבה בספר יחזקאל. כפי שראינו במבוא, חציו הראשון של הספר, עד לפרק כ"ד, עיקרו בנבואות העוסקות בחורבן הממשמש ובא. במרכזו של חלק זה, בפרקים ח'–י"א, עומדת נבואה ארוכה אחת. עוד

22. התיאור כולו מזכיר כמובן את המראה שראו משה, אהרן נדב ואביהוא ושבעים הזקנים בהר סיני: "ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר" (שמות כ"ד, י).

23. יחזקאל מגלה זהירות רבה בדבריו, ונוקט שלושה (!) ביטויים שונים של הרחקה מהגשמה: "מראה דמות כבוד ה'". בזה הוא שונה מישעיהו, שאומר בלשון המפורשת ביותר: "בשנת מות המלך עזיהו ואראה את אדני ישב על כסא רם ונשא" (ישעיהו ו', א).

24. כעת נוכל להבין מדוע יש לחיות פנים של אדם, אריה, שור ונשר דווקא. ישיבת הדמות מעל החיות מסמלת את אדנותו של ה' על יצוריו, וארבע החיות מייצגות את ארבעת הכוחות הגדולים בעולם החי: האדם מייצג את שיא התבונה; האריה את הכוח והעוז ("ומה עז מארי" [שופטים י"ד, יח]); השור את ההדר והאסתטיקה ("בכור שורו הדר לו" [דברים ל"ג, יז]); והנשר – את הקלות ("מנשרים קלו מאריות גברו" [שמ"ב א', כג]).